OTOMOTİV SEKTÖRÜNÜN İTHALATA BAĞIMLILIĞININ ANALİZİ*

Banu ERKÖK[1] Mehmet YEŞİLYAPRAK[2]

Gönderim tarihi:10.05.2018 Kabul tarihi: 09.08.2019

Öz

1980 sonrası liberalleşme süreciyle birlikte birçok doğrudan yabancı yatırım, kendilerine sunulan avantajlar nedeniyle, Türkiye'de faaliyet göstermeye başlamıştır. Söz konusu yatırımlar arasında otomotiv sektöründe faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirketler dikkat çekmektedir. Söz konusu şirketler tarafından gerçekleştirilen ihracat Türkiye ihracatı açısından önemli bir konumuna ulaşmıştır. Bununla birlikte söz konusu sektör üretimi aşamasında yoğun olarak ithal girdi kullanmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada, Türkiye ihracatında lider konumda bulunan otomotiv sektörü üretiminin ithal girdi bağımlılığı bağımlılık analizi ile ölçülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İhracata Dayalı Sanayileşme Modeli, Otomotiv Sektörü, Bağımlılık Analizi.

JEL Sınıflaması: C67, E23, F23

ANALYSIS OF IMPORT DEPENDENCE OF AUTOMOTIVE SECTOR

Abstract

Within the liberalization after 1980, many foreign direct investments have started to operate in Turkey due to the advantages offered. Among those foreign investments, automotive sector got a remarkable position. Such that the said sector has become the leading sector of Turkish export. However, the sector is dependent to foreign input during production. In this regard, within this paper the import dependency of Turkish automotive sector is analyzed through dependency analysis.

Keywords: Export Oriented Industrialization Model, Automotive Industry, Dependency Analysis.

JEL Classification: C67, E23, F23

* Bu çalışma Banu Erkök tarafından Atılım Üniversitesi'ne sunulan "*Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Girdi Çıktı Analizi İle Otomotiv Sektörünün Konumu*" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

1 Dr. Türk Eximbank. E-posta: berkok@eximbank.gov.tr ORCID ID: 0000-0002-3410-9210

2 Dr. Mehmet Yeşilyaprak. E-posta: myesilyaprak@eximbank.gov.tr ORCID ID: 0000-0001-8334-5191

1. Giriş

Türkiye 1980 sonrası uyguladığı liberal politikalar ile dışa açık ekonomi politikalarını benimsemiştir. Bu doğrultuda Türkiye ihracata dayalı sanayileşme modeliyle birlikte yabancı yatırımları ülkeye çekmeye yönelik politikalara hız vermiştir. Bu bağlamda, Türkiye'de çeşitli sektörlerde birçok yabancı sermayeli şirket faaliyet göstermeye başlamıştır. Söz konusu yabancı sermayeli şirketlerin ağırlığının en fazla hissedildiği sektörlerden biri de otomotiv sektörü olmuştur. Öyle ki söz konusu sektör Türkiye ihracatı açısından lider bir konuma ulaşmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada, Türkiye ihracatı açısından lider konumda bulunan otomotiv sektörü ihracatının ithalata bağımlılığı ölçülmektedir. Bu ölçümü gerçekleştirmek için TÜİK'in 2002 girdi çıktı tabloları kullanılmaktadır.

2. İhracata Dayalı Sanayileşme Modeli

Gelişmekte olan ülkeler çoğunlukla kalkınma çabalarına ithal ikame modeli ile başlamış ve daha sonra liberal politikalara yönelmişlerdir (Adelman, 1984). Temeli, Ricardo'nun "Politik İktisat ve Vergilendirme İlkeleri Üzerine" (1817) isimli eserinde yer alan karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayanan model ile yurt içindeki üreticiyi yurt dışına yönelik üretime teşvik etmek; dünya pazarında rekabet edebilir ölçüde üretim yapılması hedeflenmektedir. Zira birçok çalışmada ihracatla kalkınma arasında olumlu yönde ilişki bulunduğu öngörülmektedir. Şöyle ki ihracat gelirlerinin artışının kalkınmada önemli rol oynadığı savunulmaktadır. Krueger (1978), Heller ve Porter (1978) ve Frankel ve Romer (1996) gibi çalışmalarda ihracat ile büyüme arasında pozitif bir ilişkinin varlığı ortaya koyulmuştur. Balassa (1978) ve Michaely (1977) tarafından yapılan ihracat ve büyüme arasındaki ilişki analizinde, ihracattaki artışın ülkenin ekonomik büyümesinde olumlu etki sağladığı sonucuna varılmıştır. Ekanayake (1999:44) de benzer şekilde ihracattaki artışın, ölçek ekonomisi etkisiyle pozitif dışsallık meydana getirdiğinin ve büyümeyi desteklediğin altını çizmektedir. İhracata dayalı sanayileşme modeli birçok gelişmekte olan ülkede ekonomik kalkınmanın temelini oluşturmuştur (Han ve Kaya, 2012:244). Model ile ekonomiyi uluslararası ticarete entegre eden bir ticaret rejimi izlenmesi ve ulusal kaynak tahsisinin, ithal ikamesi yaklaşımında olduğu gibi iç talep tarafından değil uluslararası talep tarafından belirlenmesine olanak sağlanması öngörülmektedir (Linnemann, Van Dijck, Verbruggen, 1988).

1970'li yıllarda gelişmiş ülke ekonomilerinde görülen durgunluk, dış ticarette korumacılık eğilimlerinin artışı, OPEC'in petrol fiyatlarını artırması ve 1979 yılından itibaren uluslararası piyasalarda faiz oranlarının önemli oranda yükselmesi, gelişmekte olan ülkeleri dış kaynak sağlama konusunda güçlüklerle karşı karşıya bırakmıştır. Diğer yandan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB), azgelişmiş ülkelerin dış finansman ihti-

yaçlarının karşılanmasını liberal politikaların uygulanması koşuluna bağlamıştır. Böylece gelişmekte olan ülkelerde ekonomi politikaları büyük ölçüde IMF ve DB önerileri doğrultusunda biçimlenmiştir. Birçok az gelişmiş ülkede ithal ikamesi yoluyla sanayileşme çabalarının başarısızlığa uğraması sonucunda IMF, GATT, DB gibi uluslararası kuruluşların yıldızları parlamış; gelişmekte olan ülkelere ithal ikamesi politikasını terk ederek ihracata dayalı sanayileşme modelini önermeye yöneltmiştir (Alpar, 1982:95). İhracata dayalı büyüme modeli ile dış rekabete, yabancı sermayeye ve teknolojik gelişmelere açık politikalar uygulanması yoluyla, ülke ekonomisinin dünya ekonomisi ile rekabet edebilir seviyeye ulaşması amaçlanmaktadır (Erkök, 2016). Bir başka ifadeyle, model ile üreticiyi yurt dışına yönelik üretime teşvik etmek; uzun vadede ise gelişen iç piyasalar ile ülke içinde yeni yatırımların geliştirilmesi yoluyla, dış talebe yönelik güçlü bir sanayi ve sermaye birikimi oluşturulması amaçlanmaktadır. Modelde, ilk aşamada, ülke içinde en bol bulunan kaynaklar kullanılarak ihracata yönelik üretimin teşvik edilmesi; ikinci aşamada ise ihracata yönelik üretim yapan sektörlerin kapasitelerini artırıcı teşvikler geliştirmek suretiyle yurt içinde arz fazlasının yaratılması ve ihracata yönelik üretim yapılması öngörülmektedir. Modelde, uluslararası pazarlarda rekabet edebilir düzeyde üretim yapabilmek için devlet eliyle bir takım teşviklerin sunulması amaçlanmaktadır. Böylelikle ihracata yönelik üretim yapılan sektörde pazarların genişlemesi ve üretilen malların çeşitlendirilmesi yoluyla, uluslararası piyasada önemli bir oyuncu olunması hedeflenmektedir. İhracat yoluyla ülkenin döviz gelirlerinin artırılması ve böylelikle yatırım mallarının ithal edilmesi yoluyla ülkede yeni sanayilerin kurulması için gerekli koşulların yaratılması amaçlanmaktadır. Böylece ülke ekonomisine dinamizm kazandırılması ve bu yolla büyüme, istihdam artışı öngörülmektedir. Model çerçevesinde ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sektörlerde ortalama üretim maliyetlerinin azaltılması ve bu doğrultuda ölçek ekonomisi ile üretim yapması ve uzun vadede güçlü sanayi yapısıyla dünya piyasalarına yön veren bir oyuncu konumuna gelmesi amaçlanmaktadır (Erkök, 2016). İhracata dayalı sanayileşme modeliyle ihracat gelirlerindeki artışın çarpan etkisiyle GSMH'de artış sağlaması ve böylelikle büyümeyi olumlu yönde etkilemesi; böylelikle teknoloji ithalatının finanse edilmesi hedeflenmektedir. Teknolojiyi içselleştirmiş sektör üretiminin uluslararası piyasalarda rekabetçi konum elde etmek suretiyle kalkınmayı hızlandırması amaçlanmaktadır. Modelin uygulanabilmesine yönelik makroekonomik politikaların başında, modeli uygulayan ülkelerin, üretime ilişkin girdinin sağlanmasında yurt dışı pazarlara bağımlı olması sebebiyle, dış ticarete açık olmaları gereği yer almaktadır. Bu bağlamda, bu ülkelerin uluslararası standartlarda üretim yapılabilmesini sağlamak amacıyla, reel sektöre, "istihdamın eğitilmesi", "optimum kapasite kullanımı", "üretim ve verimliliği artırıcı uygun teknolojilerin seçimi", "AR-GE çalışmalarının geliştirilmesi" gibi konularda devlet desteğinin sağlanması önem arz etmektedir (Erkök, 2016). Bu doğrultuda, model sayesinde devlet eliyle ihracata yönelik

üretim yapan firmalara düşük faizli krediler, gayri nakdi krediler ve vergi indirimi gibi imkânlar sağlanarak, firmaların uluslararası piyasalarda rekabet gücünü artırmaya yönelik teşvik politikaları uygulanmaktadır. Ayrıca; vergi indirimi, istihdam ve yatırım teşviki, vergi resim ve harç istisnası, vergi iadesi, ihracata yönelik yapılan ithalattan vergi muafiyeti, ucuz kredi gibi sübvansiyon uygulanması yoluyla, ihracata yönelik üretim yapılmasının özendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, ekonomide ihracat için üretim yapılmasına yönelik bilincin yaratılması hedeflenmektedir. Model ile yalnızca ihracat artışının sağlanması değil; aynı zamanda piyasaların serbestleştirilmesi, kambiyo rejiminde düzenlemeler ve yabancı sermayenin ülkeye girebileceği düzenlemelerin sağlanması amaçlanmaktadır. Modelin uygulanabilirliğinin temel dayanaklarından bir tanesi de, sabit kur sisteminin terk edilerek, dalgalı döviz kuru uygulamasına gidilmesine yönelik politikaların hayata geçirilmesinin sağlanmasıdır (Erkök, 2016). Diğer yandan, modelde kısa vadede tüketim mallarının, uzun vadede ise ara ve yatırım mallarının üretimine ağırlık verilmekte; böylelikle, ara ve yatırım mallarının üretimini gerçekleştirebilmek için yurt dışından teknoloji ithalatına gereksinim duyulmaktadır. Bu durum da dövize olan talebin artmasını beraberinde getirmektedir. Böylelikle ara ve yatırım mallarına yönelik ihracatın artışı, uzun vadede dış borç ve döviz sıkıntısına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda modelin uygulanabilirliğinin gerek yurt içindeki tasarruf oranlarına gerekse döviz kurunun istikrarına büyük oranda bağımlı olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. İhracata yönelik üretim yapan sektörler ara malları bakımından önemli ölçüde dışa bağımlı iseler, ihracatçı firmalar, döviz kurlarının yükselmesi ile sağladıkları avantajı, ürettikleri malların fiyatlarının yükselmesiyle birlikte kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilirler. Bununla birlikte yerel paranın alım gücünün zayıflaması, üretim için ihtiyaç duyulan ara mallarının yurt dışından temin edilmesini ve yeni teknolojilere ulaşılmasını zorlaştırdığından, modeli uygulayan ülkeler açısından probleme sebep olmakta; bu durum da bir kısır döngüyü beraberinde getirmektedir. Buna karşın, yerel parayı aşırı değerli tutmaya yönelik izlenen kur politikaları da, ithalat artışına sebebiyet vermekte; bu durum da ülke içi kaynak dağılımının bozulmasına neden olmakta ve ekonominin üretken yapısına zarar vermektedir. Diğer yandan model çerçevesinde, ithalata bağımlı sektörlerdeki üretime öncelik verilmesi, ülke ihracatının ithalatı karşılama oranının düşmesi ve dış borçların sürekli hale gelmesi risklerini beraberinde getirmektedir. Bu durum da ülkeyi dışarıdan kaynak aramaya yöneltmektedir. Yerel parada yaşanan aşırı değerlenme, ülke ekonomisinin yalnızca ithalata olan bağımlılığını artırmamakta, bunun yanında, uluslararası piyasada rekabet gücünü azaltıcı rol de oynamaktadır. Yerel parada yaşanan aşırı değerlenme firmaların kârlılık oranını gerileterek, ülke ekonomisine olan güvenin zedelenmesine yol açabilmekte; bu durum da üretim ve yatırım kararlarını olumsuz etkilemektedir. Çünkü gerçekçi olmayan bir kur sistemi, uzun dönemde fir-

maların verimli çalışmasının, daha kaliteli ürünler üretmesinin ve yüksek katma değerli ürünlere odaklanmasının önündeki temel engeller olarak kendini göstermektedir.

3. Yöntem

Analizde TÜİK tarafından oluşturulan 2002 yılına ait girdi çıktı tabloları kullanılmaktadır. 2003 - 2014 yıllarına ilişkin ithalat bağımlılığı Yükseler ve Türkan (2008) tarafından kullanılan yöntem ile analiz edilmektedir. 2003-2014 dönemine ilişkin veriler, TÜİK tarafından alt sektörler itibariyle yayınlanan, üretim endeksi, ihracat ve ithalat miktar endekslerinden yararlanılarak elde edilmiştir. Yükseler ve Türkan (2008) tarafından kullanılan yöntem çerçevesinde, "ihracat/toplam üretim oranı" ile "ihracat/toplam arz oranı" arasındaki farkın pozitif olmasının, ihracatın ithalata bağımlılığını artırdığı öngörülmektedir. Yükseler ve Türkan (2008) tarafından geliştirilen yöntemin, Aydın, Saygılı ve Saygılı (2007) ve İnançlı ve Konak (2011) tarafından yapılan çalışmalar dışında başka bir çalışmada kullanıldığına rastlanmamıştır. Çalışmada, "ihracat/toplam üretim oranı" ile "ihracat/toplam arz oranı" arasındaki oransal farklılıktaki artış ile bağımlılık düzeyi belirlenmektedir. Bahse konu yöntem kullanılarak; otomotiv sektöründeki ihracatın ithalata bağımlılık değeri, 2002 yılı girdi çıktı tablosunda yer alan üretim değerlerinin, 2014 yılına kadar yıllar itibariyle sanayi üretim endeksleri ile ölçeklendirilmesi ve ihracat ile ithalat değerlerinin sırasıyla ve yine yıllar itibariyle ihracat miktar endeksleri ve ithalat miktar endeksleri ile çarpılması sonucu elde edilen değerlerin, "ihracat/ toplam üretim" ve "ihracat/ toplam arz" oranı olarak birbirileri ile oranlanması ve bu oranların arasındaki farklılıkların hesaplanması sonucu elde edilmiştir. Bir sektördeki ihracatın, ithalata bağımlılığını tespit edebilmek amacıyla, girdi çıktı tablosunda dikey eksende yer alan ihracat değerleri, yatay eksende yer alan ithalat değerleri ve toplam üretim (temel fiyatlarla) değerleri tespit edilerek; bu değerler "baz değerler" olarak kabul edilmektedir. Bu aşamada ilgili yıl=100 baz olarak kabul edilen değerlerin, incelenecek yıllara yönelik olarak genişletilebilmesi için; sanayi üretim endekslerine, ihracat miktar endekslerine ve ithalat miktar endekslerine ihtiyaç duyulmaktadır. Elde edilen 100 bazlı sanayi üretim, ihracat miktar ve ithalat miktar endeks değerleri ile ilgili yıllara ilişkin girdi çıktı tablosundan elde edilen temel fiyatlarla toplam üretim değerleri, ihracat ve ithalat değerleri çarpılarak, incelenecek yıllara ilişkin ilgili sektöre ait toplam üretim, ihracat ve ithalat değerleri tespit edilmekte ve böylelikle ilgili sektöre ait ihracatın ithalata bağımlılığı hesaplanmaktadır. Yapılan hesaplamalar sonucunda elde edilen ihracat değerleri, toplam üretim değerlerine bölünerek; ilgili sektör tarafından gerçekleştirilen toplam yurt içi üretimin hangi oranda ihraç edildiği hesaplanmaktadır. Daha sonra yine ihracat değeri, ilgili sektör tarafından gerçekleştirilen toplam arz değerine bölünerek, toplam arz içindeki ihracat oranı elde edilmektedir. Toplam arz değeri, toplam yurtiçi üretim değeri ile

ithalat değerlerinin toplamından oluşmaktadır. İlgili sektördeki ihracatın ithalata bağımlılığını tespit edebilmek amacıyla, Yükseler ve Türkan (2008) tarafından kullanılan yöntemde,

$$TDPREX_S = \frac{EXV_S}{TPV_S} \quad (1)$$

Burada $TDPREX_S$ s sektörü ihracatının yurt içi toplam üretimdeki payını, EXV_S s sektörüne ait ihracat değerini ve TPV_S temel fiyatlarla üretim değerini;

$$TSREX_S = \frac{EXV_S}{TPV_S + IMV_S} \quad (2)$$

Burada $TSREX_S$ s sektörü ihracatının toplam arz içindeki payını, IMV_S sektöre ait ithalat değerini ifade etmektedir.

Sektör bazında ihracatın ithalata bağımlılığına ulaşmak için yukarıdaki işlemler sonucunda elde edilen oranların birbirinden çıkarılması gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle, yukarıdaki formüller ile hesaplanarak elde edilen iki oran arasındaki fark, sektördeki ihracatın ithalata bağımlılığını ortaya koymaktadır (Yükseler ve Türkan, 2008).

$$EXDIMR_S = TDPREX_S - TSREX_S \quad (3)$$

Yukarıdaki $EXDIMR_S$ ifadesi ise sektör ihracatının ithalata bağımlılığını göstermektedir.

Bu çalışmada yer alan "arz oranı", otomotiv sektörüne ait üretim ve ithalat değerlerinin toplamından oluşmaktadır. "İhracat / arz oranı" ise otomotiv sektöründeki ihracatın, sektör üretimi ve ithalatı toplamına oranı olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle otomotiv sektörüne ilişkin olarak bağımlılık analizi yapılırken; bu iki oran arasındaki farkın birlikte değerlendirilmesinin gerektiğini belirtmek önem taşımaktadır. Ayrıca bu noktada otomotiv sektörü ithalatının, ara ve nihai kullanıma giden tüm ithalatı kapsadığını belirtmek gerekmektedir. Bu nedenle, sektörlerin ihracat performanslarının daha sağlıklı değerlendirilebilmesi için, ihracat/üretim oranının yanı sıra, ihracat/arz oranlarının da incelenmesi gerekmektedir. Çalışmada, otomotiv sektörü ve alt sektörlerindeki miktar gelişmeleri incelenecek olduğundan, dış ticaret fiyatlarında ve uluslararası para birimleri arasındaki parite değişimlerinin etkisi söz konusu olmamaktadır. Ayrıca, bu analizde, son yıllarda hızla artış gösteren enerji ithalatı da kapsam dışında tutulmaktadır.

4. Uygulama

Otomotiv sektöründeki ihracatın ithalata bağımlılığını tespit edebilmek amacıyla, 2002 yılı girdi çıktı tablosunda dikey eksende yer alan ihracat değerleri, yatay eksende yer alan

ithalat değerleri ile toplam üretim (temel fiyatlarla) değerleri tespit edilmiş ve bu değerler baz değerler olarak kabul edilmiştir. Bu aşamada 2002=100 baz olarak kabul edilen değerlerin, 2003-2014 yıllarına genişletilebilmesini teminen sanayi üretim endekslerine, ihracat miktar endekslerine ve ithalat miktar endekslerine ihtiyaç duyulmuştur. TÜİK tarafından yayınlanan endekslerin 1994=100 ve 2003=100 bazlı olması sebebiyle, otomotiv sektörüne ilişkin 2003=100 bazlı sanayi üretim, ihracat miktar ve ithalat miktar endekslerine ulaşabilmek için 1994=100 ve 2003=100 bazlı endekslerin 2002=100 bazlı endekslere çevrilmesi gereği doğmuştur. (Ek-1) Farklı yılları 100 baz kabul eden endekslerin düzenlenerek 2002=100 bazlı sanayi üretim, ihracat miktar ve ithalat miktar endekslerine ulaşılmış olup ilgili endeks değerleri Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1: Otomotiv Sektörünü ihracat ve ithalat miktar endeksleri (2002=100 bazlı, milyar TL)

Yıllar	İhracat	İthalat	Üretim
2003	1.104,60	713,00	119,13
2004	1.618,24	1.214,24	182,55
2005	1.836,95	1.289,10	200,15
2006	2.192,63	1.304,79	217,09
2007	2.710,69	1.376,80	238,00
2008	2.843,24	1.339,73	252,79
2009	1.992,70	943,30	177,00
2010	2.385,94	1.460,94	239,61
2011	2.607,83	1.747,28	282,25
2012	2.614,99	1.552,98	268,13
2013	2.869,80	1.730,04	286,35
2014	3.062,11	1.670,00	291,48

Kaynak: TÜİK tarafından yayınlanan 2002 yılı girdi çıktı tablolarından hesaplanmıştır.

Elde edilen 2002=100 bazlı sanayi üretim, ihracat miktar ve ithalat miktar endeks değerleri ile 2002 yılına ilişkin TÜİK tarafından hazırlanmış olan girdi çıktı tablosundan elde edilen temel fiyatlarla toplam üretim değerleri, ihracat ve ithalat değerleri çarpılarak, 2003-2014 yıllarına ilişkin otomotiv sektörüne ait toplam üretim, ihracat ve ithalat değerleri tes-

pit edilmiş ve otomotiv sektöründeki ihracatın ithalata bağımlılığı hesaplanmıştır. Çalışmada yapılan hesaplamalar sonucu elde edilen ihracat değerleri, toplam üretim değerlerine bölünmüş ve böylece otomotiv sektörü tarafından gerçekleştirilen toplam yurt içi üretimin hangi oranda ihraç edildiği hesaplanmıştır. Daha sonra yine ihracat değeri, otomotiv sektörü tarafından gerçekleştirilen toplam arz değerine bölünerek, toplam arz içindeki ihracat oranı elde edilmiştir. Bu noktada, toplam arz değerinin, toplam yurtiçi üretim değeri ile ithalat değerlerinin toplamından oluştuğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Bu çerçevede 2003-2014 yılına ilişkin olarak yapılan hesaplamalar sonucunda otomotiv sektörüne yönelik ihracatın ithalata bağımlılık oranları Tablo 2'de yer almaktadır.

Söz konusu tabloda yer alan "ihracatın ithalata bağımlılığı" oranları kullanılarak, 2003-2014 yıllarında otomotiv sektör ihracatının ithalata bağımlılığını yıllar itibariyle hesaplamak mümkündür. Bu doğrultuda herhangi bir yıla ait ihracatın ithalata bağımlılık oranının bir önceki yıla ait bağımlılık oranından çıkartılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, yıllar itibariyle otomotiv sektör ihracatının ithalata bağımlılık oranını kıyaslamak mümkündür. Bu amaçla, 2003-2014 yıllarına yönelik bağımlılık oranını bir önceki yıldaki bağımlılık oranından çıkarılması sonucunda elde edilen oranlar Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 2: Otomotiv Sektöründe Bağımlılık Oranları (ihracat/ üretim) – (ihracat/arz)[3]

Yıl	Bağımlılık Oranı
2003	0,1537
2004	0,1566
2005	0,1281
2006	0,1678
2007	0,1848
2008	0,1727
2009	0,1735
2010	0,1669
2011	0,1563
2012	0,1584
2013	0,1671
2014	0,1695

Kaynak: TÜİK tarafından yayınlanan 2002 yılı girdi çıktı tablolarından hesaplanmıştır.

[3] 2002 yılı girdi çıktı tablosunda yer alan toplam üretim değerleri (temel fiyatlarla), ihracat (fob) ve ithalat (cif) değerlerinin yıllar itibariyle sanayi üretim endeksi, ihracat miktar endeksi ve ithalat miktar endeksi ile çarpılması sonucu ortaya çıkan değerlerin birbirleriyle oranlanması suretiyle hesaplanmıştır.

Tablo 3: Yıllar İtibariyle Otomotiv Sektöründe Bağımlılıktaki Gelişim

Yıllar	**Bağımlılıktaki Gelişim**
2003	1,784
2004	0,2882
2005	-2,8435
2006	3,9705
2007	1,7002
2008	-1,2162
2009	0,0783
2010	-0,6542
2011	-1,0596
2012	0,2066
2013	0,8682
2014	0,2395

Kaynak: TÜİK tarafından yayınlanan 2002 yılı girdi çıktı tablolarından hesaplanmıştır.

Şekil 1, Tablo 2 ile Tablo 3'ün incelenmesinden, otomotiv sektör ihracatının ithalata bağımlılık oranının 2003 yılından 2007 yılına kadar (2005 yılı hariç olmak üzere) artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Yine bahse konu tabloların incelenmesinden; 2008, 2010 ve 2011 yıllarında bir önceki yıllara göre düşük oranlı gerilemenin yaşandığı, 2011 yılından itibaren sektör ihracatının ithalata bağımlılığının yeniden artış eğilimine girdiği ve bu artışın 2012, 2013 ve 2014 yıllarında da devam ettiği gözlemlenmektedir**.**

Şekil:1 Bağımlılıktaki Gelişim (2002-2014)

Kaynak: TÜİK tarafından yayınlanan 2002 yılı girdi çıktı tablolarından hesaplanmıştır.

Söz konusu bağımlılık seviyesindeki gelişmeleri oransal olarak ifade etmek gerekirse; 2003 yılında otomotiv sektörüne ilişkin ihracatın ithalata bağımlılık oranının %15,37 seviyesinde gerçekleştiği ve bu bağımlılık oranının 2007 yılına kadar (2005 yılı hariç olmak üzere) sürekli bir artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Otomotiv sektörü ihracatının ithalata bağımlılığına ait yükseliş eğilimi sonucunda, 2007 yılında ihracatın ithalata bağımlılık oranının 18,48 seviyesine kadar yükseldiği ve incelenen 2003-2014 yılları arasındaki en yüksek seviyeye ulaştığı gözlemlenmektedir. 2008 yılında otomotiv sektör ihracatının ithalata bağımlılık oranında gözlenen gerileme ise küresel kriz nedeniyle ihracattaki azalıştan (dolayısıyla hammadde ve ara malı ithalatındaki düşüşten) kaynaklanmaktadır.

Tablo 2 ile Tablo 3'ün incelenmesinden otomotiv sektörüne ilişin ihracatın ithalata bağımlılığının yüksek olduğunu; sektöre ilişkin üretim artışının ithalat artışını da beraberinde getirdiğini belirtmek yerinde olacaktır. Bir başka deyişle, otomotiv sektöründe faaliyet gösteren firmalar, mamul maddeleri yurt içinden temin edemediklerinden, bu girdileri ithal etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durum ise bu firmaları, üretim aşamasında ithalata bağımlı hale getirmektedir. Üretim faktörleri konusundaki dışa bağımlılık, özellikle imalat sanayiinin önemli sektörler ile arasındaki bağlantılarının zayıflamasına neden olmakta, bu durum ise ekonominin gelişimi açısından olumsuz koşullar yaratmaktadır. Bu bağlamda

sektör üretiminin neden olduğu cari işlemler dengesindeki bozulmanın önlenmesi için ithal girdiye dayalı üretim yapısının değiştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

5. Sonuç

Türkiye 1980 yılından itibaren uyguladığı liberal politikalar ile dışa açık ekonomi politikalarını benimsemiştir. Bu çerçevede yabancı yatırımları ülkeye çekmeye yönelik politikalara hız vermiştir. Bu doğrultuda gerek coğrafi konum gerekse işgücündeki maliyet avantajlarına dayalı olarak, yabancı sermayeli şirketler de Türkiye'de üretim yapmaya yönelmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de, otomotiv sektörü de dâhil olmak üzere, çeşitli sektörlerde birçok yabancı sermayeli şirket faaliyet göstermeye başlamıştır. Gelinen noktada, otomotiv sektörü Türkiye ihracatı açısından lider konuma ulaşmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada, otomotiv sektörü ihracatının ithalata bağımlılığı analiz edilmiştir.

Analizde TÜİK tarafından oluşturulan 2002 yılına ait girdi çıktı tabloları kullanılmaktadır. 2003 - 2014 yıllarına ilişkin ithalat bağımlılığı Yükseler ve Türkan (2008) tarafından kullanılan yöntem ile analiz edilmektedir. Yapılan analiz sonucunda otomotiv sektörü ihracatının ithalata bağımlılık oranının 2003 yılından 2007 yılına kadar (2005 yılı hariç olmak üzere) artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Yine analiz sonucunda, 2008, 2010 ve 2011 yıllarında bir önceki yıllara göre düşük oranlı gerilemenin yaşandığı, 2011 yılından itibaren sektör ihracatının ithalata bağımlılığının yeniden artış eğilimine girdiği ve bu artışın 2012, 2013 ve 2014 yıllarında da devam ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu bağımlılık seviyesindeki gelişmeleri oransal olarak ifade etmek gerekirse; 2003 yılında otomotiv sektörüne ilişkin ihracatın ithalata bağımlılık oranının %15,37 seviyesinde gerçekleştiği ve bu bağımlılık oranının 2007 yılına kadar (2005 yılı hariç olmak üzere) sürekli bir artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Otomotiv sektörü ihracatının ithalata bağımlılığına ait yükseliş eğilimi sonucunda, 2007 yılında ihracatın ithalata bağımlılık oranının 18,48 seviyesine kadar yükseldiği ve incelenen 2003-2014 yılları arasındaki en yüksek seviyeye ulaştığı gözlemlenmektedir. 2008 yılında otomotiv sektör ihracatının ithalata bağımlılık oranında gözlenen gerileme ise küresel kriz nedeniyle ihracattaki azalıştan (dolayısıyla hammadde ve ara malı ithalatındaki düşüşten) kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak 2003- 2014 yıllarına yönelik yapılan analiz sonucunda, otomotiv sektörü ihracatının ithalata bağımlı konumda bulunduğu ve sektöre ilişkin üretim artışının ithalat artışını da beraberinde getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka deyişle, otomotiv sektöründe faaliyet gösteren firmalar, ara mamulleri ithal etmektedirler. Söz konusu sektörde faaliyet göstermekte olan ve Türkiye ihracatı içerisinde önemli bir paya sahip olan firmalar

yabancı sermayeli şirketlerden oluşmaktadır. Söz konusu şirketlerden bazıları aynı zamanda otomotiv sektöründe dünya markası konumunda bulunan şirketlerdir. Bu firmalar Türkiye'yi üretim üssü olarak kullanmakta; Türkiye'nin jeopolitik konumundan yararlanmaktadırlar. İhracatlarının belirli bir kısmını Türkiye'deki üretimlerinden gerçekleştirmektedirler. Bahse konu şirketler üretim aşamasında ihtiyaç duydukları girdiyi firmalarının ana merkezinden karşılamaktadır.

Üretim faktörleri konusundaki dışa bağımlılık, ekonominin gelişimi açısından olumsuz koşullar yaratmaktadır. Bu bağlamda sektör üretiminin neden olduğu cari işlemler dengesindeki bozulmanın önlenmesi için ithal girdiye dayalı üretim yapısının değiştirilmesi gerekmektedir. İhracat gelirlerinin büyük oranda hammadde ve ara malı ithalatını karışılmakta olduğu hususu göz önüne alındığında, yurt dışından temin edilen girdilerin yurt içi üretiminin teşvik edilmesi ülke ekonomisinin büyümesi bakımından büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

ADELMAN, Irma; (1984), "Beyond Export-Led Growth", World Development, 12(9), 937-949.

ALPAR, Cem; (1982), Az Gelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Sanayileşme, Ankara: Ankara Ticari İlimler Akademisi Yayını, Turhan Kitapevi, Ankara.

AYDIN, Faruk, Hülye SAYGILI ve Mesut SAYGILI; (2007), "Empirical analysis of structural change in Turkish exports", Central Bank of the Republic of Turkey Working Paper, (07/08).

BALASSA, Bela; (1978), "Exports And Economic Growth: Further Evidence", Journal Of Development Economics, 5(2), 181-189.

EKANAYAKE, E. M; (1999), "Exports and Economic Growth in Asian Developing Countries: Cointegration and Error-Correction Models", Journal of Economic Development, 24(2), 43-56.

ERKÖK, Banu; (2016), "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Girdi Çıktı Analizi İle Otomotiv Sektörünün Konumu" (Doktora Tezi) Atılım Üniversitesi, Ankara.

FRANKEL, Jeffrey ve ROMER, David; (1996), "Trade and growth: An empirical investigation", National Bureau of Economic Research, 5476.

HAN, Ergül ve Ayten Ayşe KAYA; (2012), Kalkınma Ekonomisi: Teori ve Politika, (9. baskı) Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.

HELLER, Peter. S. ve PORTER, Richard C; (1978), "Exports and Growth: An empirical re-investigation", Journal of Development Economics, 191-193

İNANÇLI, Selim ve Ali KONAK; (2011), "Türkiye'de İhracatın İthalata Bağımlılığı: Otomotiv Sektörü", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(2).

İNANÇLI, Selim ve Ali KONAK; (2012), "Dependency of Exports on Imports: The Turkish Case", Research Journal of International Studies, 163.

KRUEGER, Anne O; (1978), "Liberalization Attempts and Consequences", National Bureau of Economic Research, http://www.nber.org/books/krue78-1

LINNEMANN, Hans; Van Dijck PITOU ve Haremen VERBRUGGEN; (1988), Export-Oriented Industrialization in Developing Countries, Singapore University Press, Singapore.

MICHAELY, Michael; (1977), "Exports and Growth: An Empirical Investigation", Journal of Development Economics, 4(1), 49-53.

OECD; (2012), "Innovation for Development", https://www.oecd.org/sti/inno/50586251. pdf, 26.08.2016

RICARDO, David; (1817), Politik İktisat ve Vergilendirme İlkeleri Üzerine, Çev: T. Ertan, Belge Yayınları, İstanbul.

YÜKSELER, Zafer ve Ercan TÜRKAN; (2006), "Türkiye'nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar", TÜSİAD - Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu, TÜSİAD - Koç Üniversitesi, İstanbul.

YÜKSELER, Zafer ve Ercan TÜRKAN; (2008), "Türkiye'nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar", TÜSİAD, T/2008-02/ 453.

Ek :1

1994=100 ve 2003=100 bazlı endekslerin 2002=100 bazlı endekslere çevirimi

Yıllar	İhracat	İthalat
1994	100	100
1995	142,8	175,3
1996	223	280,5
1997	175,8	482,5
1998	207,6	430,3
1999	323,8	378,9
2000	413,1	691,3
2001	657,2	282,3
2002	818	348,5
2003	1104,6	713
2004	1584,9	1155,2
2003	100	100
2004	146,5	170,3
2005	166,3	180,8
2006	198,5	183
2007	245,4	193,1
2008	257,4	187,9
2009	180,4	132,3
2010	216	204,9
2011	237	244,1
2012	237,6	215,3
2010	100	100
2011	109,3	119,6
2012	109,6	106,3
2013	120,28	118,42
2014	128,34	114,31
2015	139,76	135,09